Az oskola, kivált a' theoreticus oskola nem tudományt ád az ifjú embernek, hanem csak kulcsot a' tudományok tárházához: mindent a' mit tudunk csak a' praxisnak 's a' jó könyvek olvasásának köszönhetünk.

Udvardy János,
Egri Káptalan Földmérője.

3.

Egy két szó a' Banderiumról.

Semmin sem csudálkozhatni jobban, mint azon, midőn egy Vitéz nemzetnél, ki régi vitézségéről minden nemzetek' figyelmét magára vonta, 's a' ki magát szűntelen fegyverbe gyakorlotta, azon katonai rendszer, mellynél fogva tulajdon hazáját védte, annyira feledékenységbe ment, hogy mái időben kéntelenek vagyunk megvallani, hogy világossan nem tudjuk hol gyökereztetik hazánk polgári alkotmánnyába a' Banderium? 's mi vólt a' legrégibb időbe valósággal a' Banderium? száz meg száz vélekedések vagynak e' felől, sőtt már vagynak ollyanok is, kik azt erősitik, hogy a' Banderium polgári alkotmányunk természetébe sem foglaltatik; mások ismét azon kötelességet egyedűl a' haza' főbb Papjaira, 's a' királyi Tisztviselőkre akarják ruházni, mások ismét azt elsőségnek, mások tehernek veszik; illy számtalan vélekedések tehát nem egyébre mutatnak, mint arra, hogy majd 1000 esztendős polgári Alkotmányunknak természetét valósággal tisztán nem esmerjük. Én csekély vagyok arra, hogy ezen dolgot annak rendi szerént világosságra hozzam, de annak vóltaképen való kivilágosítására nem is csekély idő kivántatnék, ugyan azért itt csak

egy két szót akartam arról szóllani, egyedűl azért, hogy hazámat e' részben figyelmetessé tegyem.

A' Banderium szónak igazi eredete igen kétséges annyival inkább: mivel a' régiségekben néha Baneriumot is olvashatni a' helyett; annyi mindazáltal igaz, hogy nálunk magyaroknál a' Banda szó alatt most egy csoport népet értünk, következésképen az eldeákosított Banderium szó alatt is azt kell érteni, innét a' német is a' többekből való egyesületet Bundnak nevezi. Ha azomban a' régiségeket tekintjük, úgy látszik, hogy régenten a' Banderium szó alatt azon czimer is értetődött, mellyet valaki fegyverein és zászlóján viselt, következésképen úgy okoskodhatni, hogy minekutánna egy zászló alja alatt több számú katonaság volt régenten is, később azon csoport katonaság neveztetett Banderiumnak, melly valamelly czímert viselő, zászló alá tartozott. Az előbbeni állitásomat bizonyitja mindjárt Kéza Simon is Kronikájában a' 46dik lapon, a' hol az Attilla egy fejű sast magában foglaló czimeréről, mellyet az a' paizsán és zászlóján viselt ezeket mondja: „Banerium quoque Regis Ethelae (Attila) quod in proprio scuto gestaverat, similitudinem avis habebat quae Hungaricae Turul (e' szerént a' sast régenten Turulnak is hivták a' magyarok) dicitur in Capite cum Corona. Istud enim Banerium Hunni usque Tempora Ducis Geisae, dum se regerent, pro communi in exercitu semper secum gestavere", ezen szavak után, minekutánna a' Históriákból tudjuk, hogy a' Hunnok, 's Magyarok egyfejű sast viseltek zászlójokon czimerül, sem a' fent írt Historicusnak

szavaiban nem kételkedhetünk, sem pedig azon, hogy a' Banerium szó alatt czimert, 's az azzal feldiszesitett zászlót kell érteni. Ugyan illyen értelembe vétetik a' Banderium Imre Királynak egy 1197diki oklevelében is (Cod. Dipl. T. II. pag. 304—305) a' hol a' többek közt a' nevezett Király mondja: „Arma etiam seu Insignia ipsius Domini et Patris nostri, et nostra, scutum et desuper galeam de summitate ipsius Galeae Leonis anteriorem medietatem cum pedibus anterioribus, ungula aurea rapacia, ac coronam auream in capite gestantem. Banderium etiam quemadmodum per singula ipsa arma; et Banderium superius tenore praesentium appropriative pictura denotat lucide, ex deliberatione sana eorumdem Praelatorum, et Baronum de maturo Consilio auctoritate, et plena potestate Regia dedimus et conferimus etc. Ismét IV. Béla Királynak egy 1256diki Oklevelében (Cod. Dipl. T. IV. V. II. pag. 411.) a' nevezett Király bizonyos három ifjakról mondja: „Banderium nostrum Regium in Gyro fidelium nostrorum Aulicorum trepide tenentium, ad honorem et perpetuum incrementum nostrum Regium, et totius Regni nostri feliciter reservantes". Mind ezek után a' tanúságok után tehát nem kételkedhetünk azon, hogy a' Banderium szó alatt régenten ollyan czímer értetődött, mellyet valaki a' fegyverén, és zászlóján viselhetett. Következésképen, most már az a' kérdés adja elő magát. Kiknek volt tulajdon czimeres zászlójok hazánkba?

Ezen kérdést, minekutánna a' szabad Zászlós Ur nevezet mái időben sem hallatlan dolog hazánkba, igen könnyű megfejteni, kivált ha azt is tudjuk, hogy a' szabad Zászlós Urak, valamint a' külföldön, úgy nálunk is idegen nyelven Bárónak neveztettek, melly nevezetet annyira bevette nemzetünk, hogy mái időben közönségesebb nálunk a' Báró, mint a' szabad Zászlós Ur nevezet. Az úgy nevezett Bárók tehát vóltak azok, kik valamint nálunk, úgy némelly más országokba is tulajdon zászlójok alatt vitték a' magok vazallusaikat a' Táborba. Bizonyitja ezen állitásomat a' többi közt Du Fresne is Glossariumában, a' hol mondja: „Barones in Regno Arragoniae ut Auctor est Vitalis Episcopus Oscensis, iidem sunt, qui Rici homines (gazdag vagyonos embert jelent) qui scilicet pluralitate Vasallorum decorantur, cum quibus in exercitum pergunt, cum evocantur a Rege. Quo sensu etiam Franci Barones appellant, qui vexilla in praeliis educunt, et cum vasallis suis praeeuntibus iisdem vexillis in praelio pro Rege pugnant". Kétséget sem szenvedvén tehát e' szerént az, hogy régenten a' Bárók vóltak a' szabad Zászlós Urak, most már azt lehet még kérdésbe hozni, hogy kik tartoztak régenten a' Bárók vagy is szabad Zászlós Urak közé?

Szabad Zászlósok vagy Bárók a' legrégibb időben voltak azon Magyar nemzetségeknek fejei, kik az Ország' elfoglalása alkalmával az első osztályból részt vettek, 's azon osztályba kapott földjeiken nemzetségeikkel 's vazallusaikkal egygyütt megtelepedtek. Most már minekutánna Kéza' Krónikájából tudjuk azt, hogy a' Magyar

nemzet száznyólcz nemzetségekre volt felosztva, természetesen következik hogy azon száz nyolcz nemzetségeknek fejei vóltak a' legrégibb időben a' haza legelső Bárói vagy is szabad zászlóssai, a' nemzettségeknek más vér szerént való tagjai pedig vóltak a' hazának első nemessei. A' szabad zászlósság azomban nem maradt soká illyen állapotba, hanem időről időre változást szenvedett; ugyan is az akkori híres hazába több idegen nemzetségek vazallusaikkal együtt dicsőségre való vágyásból bevándorolván, itten a' haza eránt szerzett érdemeik tekintetéből örökös természetű jószágokkal megajándékoztattak, mellyeken vazallusaikkal egygyütt megtelepedvén Magyar szabad Zászlósokká lettek. Igy Ildik András egy 1228diki oklevelében midőn Arrogoniából jött Simonnak örökös természetű jószágot ajándékozott a' többi közt ezeket mondja: „Regi, et Regno inter alios Barones nostros cum tota successione sua perpetuo famulare volenti, hány illyen idegen nemzetségek jöhettek hazánkba? még egészen nem világos, mindazáltal azok, kik a' régibb időbe bevándoroltak, emlittetnek nagyobb részben mind Kéza' Krónikájában a' 135. 's következő lapokon mind pedig a' Becsi képes Krónikában, mellyet Thuroczy kiadott. — Továbbá midőn Sz. István Királyunk a' keresztény vallást hazánkba terjesztette, az irók szerént több püspökségeket állitott fel, 's ugyan ezt követték a' többi Királyaink is, kiknek minthogy vazallusaik nem vóltak, következésképen a' nélkül szabad Zászlósok nem is lehettek, mivel nem lehetett volna nekiek kiket vinni zászlójok alatt a' táborba, és minthogy már a' hazában akkoriban örökös természetű üres földek olly nagy mennyiségben

nem is vóltak, temérdek nagyságú földeket a' közönséges nemzeti vagy királyi várakhoz tartozó Megyékből (mellyekből lettek a' Vármegyék) elszakasztván, azokat az azon lakó szabad, és más szolga népekkel, nem külömben a' Vármegyékből bejövő, 's régenten a' királyi hasznot (Jus Regale) illető tizeddel egyetemben azon püspökségeknek örökös jussal oda ajándékozták, 's mivel azon földeket 's királyi hasznokat, minthogy azok nemzeti vagy is királyi feudumok voltak Sz. István II, T. K. 6dik és 35dik czikkelyi szerént is nem lehetett vólna a' váraktól elszakasztani, azon adomány levelekbe temérdek pénzbeli büntetéseket 's átkozódásokat iktattak bele azon okból, hogy a' nemzetet, 's a' következő Királyokat azon Intézetek elrontásától, vagy megváltoztatásától elrettentsék. Ezen örökös jussal tett adományoknál fogva tehát a' Püspökök 's más főbb Papok, mint Apátok Prépostok 's a' t. a' hazába azonnal szabad Zászlósokká lettek, a' minthogy több régi okleveleken a' főbb Papok Bárónak is nevezteinek: következésképen innét azt is meglehet magyarázni, miért áldozták fel életeket annyi fő Papok a' siralmas Mohácsi ütközetkor a' hazáért? azért tudniillik, mert akkor magok vitték Népeiket tulajdon zászlójok alatt a' táborba. — Továbbá a' nemzeti, vagy is királyi várakhoz tartozó földek vagy is Megyék a' régi időben megtelepitettek a' Királyt két harmadrészben illető meghóditott vazallusokkal, ezek közűl kik katonai szolgálatra alkalmatosak voltak, valamint Kéza Krónikája szerént némelly elszegényedett nemesek is azon földekből királyi adomány mellett részt kaptak, olly feltétel alatt, hogy azért azon várakat oltalmazni, 's a' szükség úgy hozván magával a' fő Ispányok zászlója alatt tábor-

ba is menni, sőt az 1231diki 15. T. Cz. szerént (in Syllog. Decr.) a' Királyt az országon kivül is követni tartoztak, 's ezekből eredtek a' Vármegyék Banderiumai, kikhez régenten a' szabad királyi városok is tartoztak, mivel ezek csak később királyi privilegiumok által szabaditattak fel a' Vármegyék hatalma alól: továbbá minekutánna a' királyi főbb Hivatalokra később nem csak a' nemzetségeknek főbb emberei, hanem más alábbvaló sorsú, de külömben érdemeket szerzett emberek is alkalmaztattak vólna, a' Bárság is több féle lett. Azok tudniillik, a' kik főbb hivatalokba vóltak hivatalbeli Báró (Barones ex officio tales) nem külömben Principes 's később Barones Regni nevezeteket nyertek; a' született Bárók pedig természetes Bárónak (Barones naturales) neveztettek, a' mint ezen külömböztetés I. Mátyás 1487diki oklevelében is (melly által III. Fridrik Császár 's a' nevezett Király közt a' béke megköttetett, 's a' melly Kaprinay kézíratában csak rövid kivonatban találtatik) elő fordúl e'képen: „Item Barones ex Officio in Hungaria: D. Palatinus Hung. D. Comes Curiae Regiae Majestatis D. Magister Thavernicorum R. Maj. D. Thesaurarius R. M. D. Marschalcus. — Item Principes in Hungaria: Dominus Banus Dalmatiae, Croatiae, Schlavoniae, D. Despotus Serviae, D. Banus Boznae, D. Vajvoda Valachiae, D. Vajvoda Austriae, D. Banus Machoviensis, D. Banus Nandor-Albensis, D. Banus Zeoriniensis, D. Comes Themesiensis, D. Comes Posoniensis. — Item Barones naturales in Hungaria: Dominus Dux Laurentius de Újjlak, Domini Comites de Frangepanibus, D. Comes Scepusiensis (a' Csáky Nemzetségből való) Domini Comites de S. Ge-

orgio, et de Bozni, Domini Comites de Corbavia, Domini Comites de Zrinio, Domini de Losoncz, Domini de Báthor, Domini de Gara, Domini de Hédervára, Domini de Meggyes-allya, Domini Ország de Gúth (a' Gúthy familia), Domini de Ellerbach, Domini de Pamkirchen, D. Joan. Ernusth, Domini de Lindva, Domini de Bakos". — Végtére a' siralmas Mohácsi veszedelem után, leginkább a' felséges Austriai házból való Királyok alatt a' Bárság, úgy szólván egészen megváltozott, 's az egyedűl csak némi némű megtiszteltetés lett, mivel már ekkor a' Bárságra emeltettek, nem lettek egyszer'smind szabad Zászlósok is, hanem azon Méltóságokhoz leginkább csak az kapcsoltatott, hogy már ezek a' pecsétlésbe veres viasszal is élhettek, a' mint ez számtalan oklevelekből kitetszik.

Most már tehát minekutánna tudjuk kik tartoztak légyen a' Bárók közzé, 's miféle jószágokhoz vólt kötve a' Banderialis kötelesség? könnyű azt is megfejteni, kik tartoztak hazánkba Banderiumot tartani? tudniillik:

1-ször Maga a' király, mind a' maga tulajdon nemzettségi jószágaiból, mind pedig a' Vármegyékből őtet illető két harmadrész jövedelmekből.

2-szor. A' nemzetségek, vagy azok, kik a' nemzetségektől örökös természetű jószágokat bírtak, mivel a' nemzettségi örökös természetű jószágokhoz volt köttetve a' Banderium tartás is, akár kinek a' kezénél voltak is azok, a' mint ez az 1498diki 15dik Törvény Czikkelynek e' következő szavaiból: „Si qui Praelatorum et virorum Ecclesiasticorum secularia Jura possiderent, quae ab antiquo Banderiata sunt, nunc quoque ultra ea quae ratione Bonorum

Ecclesiae suae tenere debent, ratione illorum Banderia sua habent" Ugyan ezt erősíti az 1500diki 21dik Törvény Czikkely is. Meg kell azomban itt jegyezni, hogy mivel idővel azon örökös természetű jószágoknak több felé való elszakasztása, 's elidegenítése miatt, vóltak ollyan birtokosok is; kik nem bírván annyi jószággal, egész zászló allya katonaságot nem is vihettek a' táborba; ugyan azért az ollyanok nem is vitték a' magok Banderiumát egyedűl tulajdon zászlójok alatt, hanem más hatalmasabb nemzettséghez, vagy a' Vármegyék Banderiumaihoz kapcsolták magokat.

3-szor Tartoztak hazánkban Banderiumot tartani a' főbb Papok, mint Érsekek, Püspökök, Prépostok, Apátok, 's Káptalanok mind jószágaikra, mind a' tized szedésre nézve.

4szer Tartoztak Banderiumot vinni a' táborba a' Vármegyék fő Ispánnyai mind a' magok tulajdon örökös jószágaikból, a' mint ez Kálmán I. T. K. 40-dik Czikkelyéből is megtetszik, mind pedig a' várak megyéiből, holott is az ottan lakó vár katonák tartoztak a' fő Ispányi zászló alatt táborba szállani. Végre:

5ször Tartoztak Banderiummal más egyéb nagy jövedelmű Királyi főb tísztek, mint a' Nádor Ispány, az ország Bírája, a' Bánok, a' Vajdák, 's több effélék a' kezek, 's hatalmok alatt lévő alattvalóikból.

Megmagyarázván e' szerént kik tartoztak Banderiumot a' hazába tartani, most még az a' kérdés, hogy minő jövedelemből, és mennyi számút tartoztak azon Banderialis Urak tartani? mellyre nézve szükség tudni, hogy a' régi időben, az örökös természetű jószágokból, mint a' millyenek voltak a' Praediumok is, az Arany Bulla 3dik Czikkelye szerént is a' Királyok sem-

mi adót nem vettek, hanem a' helyett az azon lakók földes Uraiknak adóztak, a' miért pedig földet bírtak, azért egyszersmind a' földes Úr zászlója alatt katonáskodni tartoztak. Ugyan csak illyen szabadsággal bírtak az Ecclésiak' jószágain lakó alattavalók is, a' mint ez számtalan Törvényekből világos; a' fő Ispányok pedig, a' Vármegyékbe lakó népektől bejövő adónak 's jövedelemnek egy harmadát bírták, úgy szinte más Királyi főbb hivatalokba lévők is temérdek jövödelmeket húztak az országba, következésképpen azon jövedelemből tartoztak a' mondottak Banderiumot is tartani. Mennyi számú katonaság tehetett azomban régenten egy Banderiumot nem világos, a' Thúroczy által kiadott Becsi képes Kronika ugyan azt mutatja, hogy ezen haza' elfoglalása alkalmával minden nemzettség a' maga zászlója alatt kétezer fegyverviselő embert vezérlett; de ha vallyon meg tartották é ezen számot később és a' magyar nemzettségek? bizonytalan; mindazáltal Zsigmond Királynak 1433diki katonai rendeléseiből (Syllog. Decret. pag. 416 et sequ.) az tetszik ki, mintha egy Banderium abba az időbe is 1000. fönél többől állott vólna, mivel azon rendelések között az 100. Emberből álló tábor Banderiumnak nem is neveztetett, egyedűl szám szerént tétetett az ki. Én tehát részemrül úgy vélekedem; hogy a' Banderialis katonaságnak száma a' régi időben is az örökös természetű vagyonnak nagyságához és a' népesedéshez vólt kötve t. i. a' ki többet bírt a' Banderialis jószágokból, az több katonát is tartozott adni.

Az előbbeniekből tehát jóllehet kiki által látjhatja melly jószágokat, és kiket illetett, a' Banderiális kötelesség, mindazáltal, minekutánna az örökös természetű jószágok mái időben a'

vár jószágaival öszve egyelíttettek 's az adozás terhe most már minden jobbágyot minden kivétel nélkül illetné következésképpen a' földes Uraknak tartozó régi fizetésekre a' jobbágyokat mái időben szoritani sem lehetne, kérdést sem szenved, hogy a' Banderiumtartást a' régi mód szerént ismét életre hozni, úgy szólván lehetetlen sőt az idő lelkével sem eggyezne meg. Következésképpen én csekély bélátásom szerént úgy vélekedem, hogy mái időben a' Banderium tartást egyenesen csak a' Vármegyékre lehetne ruházni. Ha pedig a' szükség megkívánná t. i. ha az ellenség az országba is berohanna, abban az esetben a' nemes ember személlyesen is táborba szállani köteleztessék; valamint ezzel régi eleink is cselekedtek t. i. a' Banderialis Urak magok vitték seregeiket a' táborba, a' serviens nemesek pedig személly szerént keltek fel, 's ezen utóbbi neveztetett később Insurrectiónak, mellynek a' Banderiumon kívűl régi Törvényeinkbe is elég nyomaira akadhatni.

Ezt kívántam tehát egy két szóval a' Banderiális kötelesség felől előadni, a' kik a' régiségeket annak rendi szerént vizsgálgatják, állításomi igaz vóltáról jobban is megfognak győződni.

Perger János,